

Debat: Essay og replik

Omsorg og social kontrol: paragraf 94-ordningen under behandling

Bo Wagner Sørensen og
Sofie Danneskiold-Samsøe

Fastholder omsorgsarbejde etniske minoritetskvinder i hjemmet? Noget tyder på, at en kommunal ordning, der giver plejekrævende ældre mulighed for selv at udpege en hjælper i hjemmet, bidrager til det. Vi undrer os over, at forskningsprojektet AISHA, der undersøger, hvordan etniske minoritetsfamilier anvender ordningen, ikke stiller og besvarer spørgsmålet. Det er nemlig oplagt, når man ser på, hvem der gør brug af ordningen, og hvordan.

De etniske minoriteter er overvejende kommet til Danmark som indvandrere og flygtninge fra Tyrkiet, Mellemøsten og Sydasiens, og nogle af dem praktiserer familieformer karakteriseret ved patriarkalsk samhørighed (Joseph 1993, 1999) og ærestænkning (Wikan 2003, 2008; Bredal 2011; Danneskiold-Samsøe, Mørck & Sørensen 2011, 2019; Schlytter & Rexvid 2016).

Forskelle i familieformer og -værdier ses også i antallet af plejekrævende ældre med etnisk minoritetsbaggrund, der fravælger kommunal hjemmepleje og plejehjem og i stedet tilvælger den kommunale paragraf 94-ordning. Ifølge forskningsprojektet AISHA (Rytter, Sparre, Ismail & Liversage 2021) er ordningen attraktiv for minoritetsfamilier, fordi den gør det muligt for familien – i praksis udpeges typisk en datter eller svigerdatter til selvudpeget hjælper – selv at varetage plejen og omsorgen for sine ældre, som man undertiden i forvejen deler bolig med. Forskningsprojektet omtaler overvejende ordningen positivt, idet den spiller fint sammen med ønsker om at gøre det muligt at tale sit modersmål og undgå skammen ved at sende de ældre på plejehjem. Og den spiller sammen med religiøse fordringer om at yde omsorg for de ældre, få "rigtig" mad og undgå at få fremmede ind i hjemmet. Kritikken, der rejses i forskningsprojektet, går især på normeringen af plejeopgaver, at kulturelt betydningsfulde arbejdsopgaver ikke indgår i den kommunale normering, og at

ordningen befinder sig uden for det almindelige regulerede arbejdsmarked, hvilket betyder, at hjælperne har for få lønmodtagerrettigheder. Kritikken retter sig altså mod hjælpeapparatet.

At paragraf 94-ordningen måske bidrager til at fastholde yngre kvinder – døtre og svigerdøtre – som omsorgspersoner i hjemmet, er et aspekt, som rejses af nogle af de kommunale fagpersoner, der interviewes til projektet. De problematiserer både utilsigtede konsekvenser af ordningen og brugerne af ordningen og har ofte et forbehold over for at ansætte yngre kvinder i ordningen. Men denne kritik afvises i det store og hele af forfatterne. I stedet kritiserer de fagpersonerne for at tænke i etniske stereotyper og for at ville frelse unge kvinder med etnisk minoritetsbaggrund ud fra en misforstået og bedrevidende søstersolidarisk holdning.

Vi undrer os over, at denne erfaringsbaserede kritik, der rejses af fagfolk, nedtones og bortforklares i bogen. Med vores kendskab til æresrelateret social kontrol, herunder kontrollen som mulig barriere for etniske minoritetskvinders erhvervsarbejde uden for hjemmet (Als Research 2020) undrer vi os også over, at det aspekt ikke belyses i det ellers bredt anlagte forskningsprojekt. Endelig undrer vi os over, at det ligger forfatterne meget på sinde, at ordningen ikke omtales som en "etnisk ordning", når meget tyder på, at der er tale om en slags "etnisk nichebeskæftigelse". Når ordningen som nævnt er attraktiv for minoritetsfamilier, er det så også, fordi den bidrager til at fastholde de unge kvinder i hjemmet og samtidig giver dem en indtægt for noget, som de alligevel forventes at gøre?

Paragraf 94-ordningen

Muligheden for at få ansat en selvudpeget hjælper er beskrevet i serviceloven. Ifølge den såkaldte paragraf 94-ordning kan en person, som er berettiget til hjælp eller støtte efter paragraf 83 vælge selv at udpege en person til at udføre opgaverne. Den udpegede person skal godkendes af kommunalbestyrelsen, og der indgås kontrakt om omfang, opgaver og leverancesikkerhed.¹ Kommunens krav til hjælperen er, at vedkommende fysisk skal kunne klare de opgaver, der skal varetages, og elementære dansksprogede færdigheder, så der kan kommunikeres med kommunen, men det fremgår af *Minoritetsældre og selvudpegede hjælpere*, at visitatoren i praksis ofte står over for valget mellem enten at ansætte den konkrete selvudpegede hjælper eller helt at miste kontakten til den ældre borger (Rytter m.fl. 2021:91). Det fremgår også af bogen og et debatindlæg i Altinget (Rytter 2022), at der aktuelt er cirka 2.400 ældre på landsplan, der har en selvudpeget hjælper, og at en del af disse er ældre med minoritetsbaggrund.² Hvad "en del" dækker over fremgår ikke, men det nævnes i bogen, at brugerne overvejende har etnisk minoritetsbaggrund.

Da ordningen blev etableret i 1990'erne, var den rettet mod det mindretal af ældre borgere, der af forskellige personlige eller praktiske grunde ikke kunne få det til at fungere med den almindelige hjemmepleje. I dag er det derimod en ordning, der overvejende benyttes af familier med indvandrer- eller flygtningebaggrund, som også bruger den til ældre med så omfattende plejebehov, at de ville kunne visiteres til plejehjem. Forfatterne finder det alligevel vigtigt at understrege, "at paragraf 94-ordningen *ikke* er en 'indvandrerordning'" (Rytter m.fl. 2021:18),³ idet ordningen også kan benyttes af majoritetsdanske familier. Ifølge de kommunale visitatorer er der en generel tendens til at ansætte kvinder som selvudpegede hjælpere, men tendensen er mest markant i de etniske minoritetsfamilier, hvor døtre, svigerdøtre og børnebørn (piger) allerede varetager omfattende plejeopgaver. Og hvor det i etniske minoritetsfamilier ofte er et yngre kvindeligt familiemedlem, der er ansat som selvudpeget hjælper for en forælder, svigerforælder eller bedsteforælder, er der ingen eksempler på en tilsvarende konstellation blandt majoritetsdanskere i Aarhus Kommune, som er en af de kommuner, der er indgået i forskningsprojektet (ibid. 152).⁴ Der er altså tale om forskellige kulturelle omsorgskonstellationer.

Tilvalg af paragraf 94-ordningen

Stadig flere borgere med flygtninge- og indvandrerbaggrund benytter sig af ordningen om selvudpeget hjælper (Sparre & Rytter 2019). Ifølge projektets forskere skyldes det, at ordningen gør det muligt at videreføre et 'care script', det vil sige "kondenserede pakker af delte kulturelle forestillinger om, hvad alderdommen og ældreomsorg indebærer, og hvem der har ret og pligt til at yde hjælp og omsorg" (ibid. 30). Konkret peger forskerne på følgende kulturelle forestillinger:

- Religiøst betinget pligt til at drage omsorg for familiens gamle (Ismail 2021). Her henvises til islam, idet de fleste af de omtalte minoritetsetniske brugere af ordningen er muslimer, hvilket også gælder interviewpersonerne.
- Forventninger om at hele familien bidrager til plejeopgaven, og at familiemedlemmernes bidrag afhænger af køn og alder. Svigerdøtre har en særlig stor opgave (ibid.).
- Religiøse dogmer og kulturelle sædvaner gør danske/fremmede hjælpere og madordninger problematiske. Eksempler er krav om halal kød og afvisning af, at fremmede tager sig af personlig pleje (Sparre & Rytter 2021).

Tilvalg af ordningen er samtidig et fravalg af den kommunale hjemmepleje, som dog i nogle tilfælde tidligere har været forsøgt med ringe succes, som det

fremgår af eksemplerne i *Minoritetsældre og selvudpegede hjælpere*. Her nævnes sprog som en konkret barriere for at gøre brug af den kommunale hjemmepleje, men det fremgår også, at man "ikke ønsker at lukke 'fremmede' ind i sit hjem", og at en sådan modvilje i sig selv kan være årsag til, at nogle etniske minoritetsfamilier ender med at etablere en paragraf 94-ordning (Rytter m.fl. 2021:38).

Selv om paragraf 94-ordningen aldrig har været tænkt til borgere med komplekse og omfattende plejebenhov (ibid. 94), benyttes den som sådan af en del etniske minoritetsfamilier. En kulturel forskel mellem plejekrævende ældre med dansk majoritetsbaggrund og de ældre med etnisk minoritetsbaggrund, der indgår i forskningsprojektet, er, at de første typisk foretrækker at lade fremmede i form af kommunale medarbejdere hjælpe med den personlige pleje, mens de andre vil have (kvindelige) familiemedlemmer til det, "hvilket jo netop er en af de primære grunde til, at de har valgt en selvudpeget hjælper-ordning" (Rytter m.fl. 2021:100).

Det fremgår også, at frykten for at blive en byrde for især yngre familiemedlemmer ikke trykker de ældre med minoritetsbaggrund i lige så høj grad, som den trykker ældre med majoritetsbaggrund. Tilsvarende er værdighed heller ikke i samme grad forbundet med evnen til at kunne klare sig selv. For de ældre med minoritetsbaggrund handler det om, "hvem der hjælper og drager omsorg" (ibid. 101).

Patriarkalsk samhørighed

Minoritetsældre og selvudpegede hjælpere rummer flere eksempler på vendinger som "familien har valgt", hvilket understreger patriarkalsk samhørighed, men samtidig viser, at forfatterne ikke er opmærksomme på eller ikke ønsker at fokusere på, at nogle stemmer vejer tungere end andre, når "familien vælger".

Patriarkalsk samhørighed er et begreb udviklet af den amerikansk-libanesiske antropolog Suad Joseph (1993, 1999) på baggrund af feltarbejde blandt arabiske familier i Libanon. Med samhørighed tænker Joseph på, hvordan selvet skabes med flydende grænser og lægges til rette for køns- og aldersbetinget dominans i en kultur, der er centreret om slægtskabsstrukturer. De flydende grænser betyder, at den enkelte ikke er adskilt, afgrænset og autonom som det typiske vestlige individ, men netop forbundet og samhørig med betydningsfulde andre i form af familiemedlemmer. Man er ganske enkelt kun noget i kraft af ens plads i slægtskabsstrukturen som fx søn af X, bror til Y, mor til Z osv.

Sammenvævningen af patriarkat og samhørighed betyder, at mænd og ældre personer indtager en privilegeret position vis-a-vis kvinder og juniorer med mulighed og forventninger om at bestemme over disse andre (underord-

nede) familiemedlemmers liv. Mænd og ældre personer ser disse andre som en forlængelse/udvidelse af sig selv og kan derfor legitimt "indtage", kontrollere, regulere og forme dem (Joseph 1993:469). Samtidig forstår de kulturelt socialiserede kvinder og juniorer sig selv som personer med behov for at blive kontrolleret, reguleret og formet. Den patriarkalske samhørighed skaber altså personer, der velvilligt indgår i køns- og aldershierarkiske relationer og prioriterer familiens behov og ønsker (ibid.) Der er naturligvis en indbygget dynamik i systemet i den forstand, at yngre personer bliver ældre. Men kvinder bliver ikke mænd.

Kritik af kritiske visitatorer

Det fremgår af *Minoritetsældre og selvudpegede hjælpere*, at mange visitatorer⁵ grundlæggende er "kritiske over for at ansætte et familiemedlem til at udføre opgaver, som ellers varetages af hjemmeplejen, i borgerens eget hjem" (Rytter m.fl. 2021:89). De kan være bekymrede for kvaliteten af plejen, og de har ofte overvejelser om hjælperens arbejdsvilkår, arbejdsmiljø og fremtidsudsigter. Arbejdet som selvudpeget hjælper er typisk delt op i enheder, der kan være fordelt over hele døgnet, hvilket ifølge en af de interviewede visitatorer "blokerer for at have et liv ved siden af" (ibid.). Visitatorerne er generelt opmærksomme på, at den selvudpegede hjælper risikerer at blive isoleret i hjemmet. Og de er bekymrede for de kulturelle forventningers pres:

Det er sådan en forventning, måske tæt på at være et krav, at man som svigerdatter skal servicere sin gamle svigermor eller svigerfar. Så det er måske i virkeligheden det, der er den største udfordring, når man besøger en familie, hvor man ved, at det er det, de går efter. ... Altså når de kontakter os, så er det jo fordi, de vil have en svigerdatter ansat. Det er ikke for at søge om hjemmehjælp (visitator citeret i Rytter m.fl. 2021:84).

Visitatoren er i samme forbindelse inde på fokus på rehabilitering for borgere med en paragraf 94-ordning, og at det kan give særlige udfordringer, når både den ældre og hjælperen har etnisk minoritetsbaggrund:

Man fornemmer tydeligt, at de forestiller sig, at det er en svigerdatter, der skal ansættes – så der er jo ikke noget ønske om at blive selvstændig. De ældre har ikke noget incitament til at blive selvstændige, fordi så har svigerdatteren jo ikke længere noget arbejde (ibid.).

Mens mange visitatorer gør sig særlige overvejelser, når det gælder ansættelse af yngre etniske minoritetskvinder som selvudpeget hjælper for et ældre

familiemedlem, er forskerne tilbøjelige til at nedtone og aflede grundlaget for bekymringen. Forskerne nævner, at der "ofte sker en forskydning, således at deres [visitatorernes] omsorg, empati og ansvar over for den ældre borger i højere grad rettes mod den yngre kvinde, der er udset til at passe og pleje det ældre familiemedlem" (ibid. 90). Forskernes kritik gentages i et senere kapitel, som "sigter mod at forstå, hvordan visitatorernes praksisser og afgørelser formes af bestemte stereotype forståelser af køns- og generationsdynamik i etniske minoritetsfamilier" (ibid. 148). Her nævnes det, at visitatorerne i mødet med minoritetsældre og deres selvudpegede hjælpere "skifter moralske registre": "I stedet for at have den ældre borger i centrum, skifter deres fokus og opmærksomhed retning og tager i stedet form som en 'søstersolidaritet', der siger mod at værne og beskytte de yngre kvindelige hjælpere" (ibid. 150). Visitatorerne kritiseres med andre ord for at anlægge et helhedsperspektiv. Og de kritiseres for at arbejde ud fra et særligt kulturelt og ideologisk kønsperspektiv, der rummes i udtrykket søstersolidaritet.

Forskernes kritik af visitatorerne er både altomfattende og selvmodsigende. På en og samme tid kritiseres de for at tænke i kulturelle kontraster eller radikal forskel og for naivt at ville udviske forskelle og inkludere etniske minoritetskvinder i et dansk kvindefællesskab:

Visitatorernes skift fra idealer om "lighed og retfærdighed i sundhed"⁶ til i stedet at vægte søstersolidaritet bygger på ideen om, at især yngre kvinder skal have frihed til at arbejde uden for hjemmet og forme deres egen tilværelse. Skiftet udløses af såkaldte empatiske møder, hvor visitatorerne omtaler og forstår yngre etniske minoritetskvinder og deres familier som radikalt forskellige fra majoritetskvinder og majoritetsfamilier. Hermed risikerer visitatorerne at marginalisere de etniske minoritetskvinder yderligere. Visitatorerne vil redde kvinderne fra deres familier og frigøre dem fra den "patriarkalske kultur". Visitatorernes ønske om at udviske forskelle og inkludere kvinderne i, hvad de ser som et forestillet fællesskab af uafhængige danske kvindelige borgere, risikerer i stedet for at forskelsbehandle og opstille nye usynlige hegn, der gør det endnu sværere for kvinderne ikke at fejle" (Rytter m.fl. 2021:163-64; referencer i citatet er udeladt).

Ifølge forskerne sætter visitatorerne sig ikke tilstrækkelig grundigt ind i den enkelte families situation og særlige ønske om et omsorgsarrangement. Derfor er der en risiko for, at visitatorerne ser bestemte familiemedlemmer – typisk yngre hustruer, døtre eller svigerdøtre – som uegnede til at varetage omsorgsarbejdet i hjemmet, "fordi det strider mod dominerende politiske idealer og diskurser om frihed og autonomi, som foreskriver en bestemt fordeling af omsorgsopgaver mellem familie og kommune" (ibid. 164). Visitatorerne kritiseres med andre ord for at være forudindtagede og at mangle specifik

kulturel indsigt. De betragter fejlagtigt familien og hjemmet som et rum, der hindrer kvindernes personlige udvikling:

Når det handler om muslimske minoritetsfamilier forstås aktiviteter og beslutninger således ofte som udtryk for disciplin og lydighed frem for uafhængighed og selvbestemmelse [...] Af samme årsag synes mange visitatorer at se det som deres pligt at advare yngre minoritetskvinder mod at indgå i en paragraf 94-ordning (Rytter m.fl. 2021:157).

Når forskerne undersøger omsorgsarrangementerne fra kvindernes eget perspektiv, tegner der sig "et mere komplekst billede" (ibid. 164). Et par af bogens interviews illustrerer ifølge forskerne, at omsorgsarbejde er noget, kvinderne vælger til, og at de er bevidste om de konsekvenser, det vil have for deres liv. En af kvinderne, en midaldrende kvinde, som er hjælper for sin mor, fremhæver det som en religiøs pligt – en særlig gudgiven kvindelig evne – som skærper hendes fromme selv og er en investering i efterlivet. Den anden, som er blevet gift og familiesammenført med henblik på at fungere som plejer for sin næsten 40 år ældre mand, har taget omsorgsarbejdet på sig for at hjælpe familien i hjemlandet økonomisk.

Det er interessant, at forskerne kritiserer visitatorerne for at operere med "bestemte stereotype forståelser af køns- og generationsdynamik i etniske minoritetsfamilier". Handler det snarere om, at forskernes ret konsekvente kulturrelativistiske perspektiv støder sammen med visitatorernes på én gang erfaringsbaserede og humanistiske livssyn? Og at forskernes efterlysning af visitatorernes indsigt i og forståelse af minoritetsborgernes kultur støder sammen med visitatorernes anvendelse af en universel målestok for god omsorg?

At forskerne ret konsekvent nedtoner og bortforklarer visitatorernes erfaringsbaserede bekymring for, at paragraf 94-ordningen kan blive misbrugt af konkrete familier til at holde familiens (unge) kvinder hjemme og på rette plads, er alligevel bemærkelsesværdigt.⁷ Forskernes håndtering af den rejste problematik betyder også, at begreber som social kontrol eller æresrelateret social kontrol slet ikke nævnes.

Æresrelateret social kontrol

Æresrelateret social kontrol har været på såvel den politiske som faglige dagsorden i de seneste 10 års tid i både Danmark, Sverige og Norge (Als Research 2011; Danneskiold-Samsøe m.fl. 2019; Schlytter & Rexvid 2016; Bredal 2011). Forskningen viser, at fænomenet er udbredt, og at det bedst kan forstås i et kontinuum-perspektiv, der strækker sig fra kontrol af påklædning og tjek af mobil til indespærring, fysisk vold og ultimativt (æres)drab. Vi benytter æreskultur som analytisk begreb og betegnelse for sociale fællesskaber, hvor

mænds og deres familiers ære er af central betydning (Danneskiold-Samsøe m.fl. 2019, 2020). Æren afhænger af familiens pigers og kvinders ærbarhed og af mændenes evne til at beskytte/kontrollere og straffe dem, hvis de overskrider æresnormer, eller der tales om dem i miljøet. Varetagelsen af ærbarhed er en opgave, alle familiemedlemmer forventes at tage del i, da alle har interesse i at fremstå som en ordentlig familie, som andre kan respektere og omgås med de sociale og materielle fordele, det indebærer.

En måde at beskytte/kontrollere familiens piger og kvinder på er så vidt muligt at holde dem hjemme, for så udsættes de ikke for eventuelle fristelser, og deres hjemmeliv kan vanskeligt give anledning til løse, men farlige rygter. Familierne kommer typisk fra lande med en udpræget kønsadskillelse, der slår igennem i både det private og offentlige rum, og en traditionel arbejdsdeling med mænd som forsørgere og kvinder som hjemmegående husmødre.

I Danmark kan man være hjemmegående, hvis man bliver forsørget af nogen. I modsat fald skal man stå til rådighed for arbejdsmarkedet, hvis man er erklæret arbejdsparat. Flere af kvinderne, der er blevet interviewet til AISHA-projektet, har stået i en situation, hvor de skulle jobafklares, i fleksjob eller andet arbejde. I følgende citat ser man igen et eksempel på patriarkalsk samhørighed: Et man, der henviser til det ældre familiemedlem, smelter sammen med det yngre kvindelige familiemedlem, der påtager sig opgaven og bidrager til "den ideelle løsning" for familien:

Når man ikke føler sig tryk ved at benytte den kommunale hjemmepleje og ydermere bor i et samfund, hvor der er en forventning om, at både mænd og kvinder deltager på arbejdsmarkedet, så kan en paragraf 94-ordning udgøre en ideel løsning, der gør det muligt både at have lønarbejde og passe sit ældre familiemedlem (Rytter m.fl. 2021:48).

Æresrelateret social kontrol som barriere for beskæftigelse

Ikke-vestlige indvandrerkvinders relativt lave beskæftigelsesgrad har været genstand for både debat, anvendelsesorienterede projekter og forskning (Nielsen 2020a, 2020b; Cevea 2019; Braagaard & Sichlau 2019; Arndt & Schultz-Nielsen 2019; Schultz-Nielsen 2021). Arbejdsmarkedsforskningen har peget på kulturelle præferencer og traditionel kønsmæssig arbejdsdeling som mulige barrierer, men undersøgelsen *Social kontrol som barriere for etniske minoritetskvinders beskæftigelse i Københavns Kommune* (Als Research 2020) er den første, der fokuserer på den mulige sammenhæng mellem social kontrol og beskæftigelsesgrad. Undersøgelsen er foretaget på vegne af Beskæftigelses- og Integrationsforvaltningen i Københavns Kommune. Den baserer sig på en

survey besvaret af 388 jobcentermedarbejdere, 18 kvalitative interviews med etniske minoritetskvinder og 40 interviews med relevante aktører.

Selv om de fleste af jobcentermedarbejderne anser andre barrierer – sproglige og manglende formelle kompetencer – som de største og mest betydningsfulde (ibid. 6), har hver tredje mødt ledige etniske minoritetskvinder, som direkte har givet udtryk for, at de oplever pres fra familien eller omgangskredsen i forhold til *ikke* at stå til rådighed for arbejdsmarkedet. Flertallet af jobcentermedarbejderne har også oplevet sager, hvor de har fornemmet, at kvinden er udsat for pres, og hvor ægtefællen eller andre familiemedlemmer har presset på for at komme med ind til samtaler på jobcentret (ibid:4). De kvinder, der er hårdest ramt af social kontrol, er forholdsvis nytilkomne ægtefælleforsørgede og socialt isolerede kvinder samt langtidsledige kvinder over 30 år, der har boet mange år i Danmark. Undersøgelsen konkluderer, at flertallet af jobcentermedarbejderne oplever, at både traditionelle kønsrolleopfattelser og decideret social kontrol af etniske minoritetskvinder udgør reelt eksisterende barrierer for beskæftigelse (ibid. 4). Og den konkluderer videre angående social kontrol som barriere:

- At den primært hænger sammen med æresrelaterede opfattelser af og kontrol med kvinders seksualitet, herunder forsøg på at begrænse situationer, der kunne give anledning til rygter om skamfuld adfærd eller upassende kontakt til fremmede mænd.
- At den sjældent *kun* berører beskæftigelsesområdet. Kontrollen er undertiden så omfattende og omfatter så mange aspekter af kvindernes liv, at den hindrer dem i at komme i beskæftigelse.
- At den ofte synes at hænge sammen med, at udøveren/udøverne ønsker, at kvinden udfylder en traditionel kønsrolle i hjemmet med det fulde ansvar for børn, madlavning og huslige pligter.
- At de mandlige ægtefæller udgør de primære – eller i hvert fald de mest *synlige* – udøvere af den sociale kontrol.
- At der også kan være et bagland af andre udøvere og/eller legitimerende parter, og at nogle af de mandlige ægtefæller, der udøver den sociale kontrol, føler sig presset til det på grund af familiens eller omgangskredsens forventninger. Øvrige udøvere er kvindernes svigerfamilier og sønner samt andre etniske minoritetskvinder i kvindernes omgangskreds (ibid. 8).

Familiens stemme

I forbindelse med arbejdet til bogen *“Familien betyder alt”: Vold mod kvinder i etniske minoritetsfamilier* interviewede vi 40 kvinder med etnisk minoritetsbaggrund på krisecenter (Danneskiold-Samsøe m.fl. 2011). En del af dem, og især

svigerdøtre, blev holdt som en slags husslaver. De fik til opgave at varetage hovedparten af husarbejdet og ofte også personlig pleje af svigerforældrene, uanset hvor gamle og rørige de var. Det kunne være at klippe deres negle, hjælpe dem i tøjet og lægge dem i seng (ibid. 68-70). Samtidig blev kvinderne forhindret i at forlade hjemmet, og nogle blev decideret spærret inde (ibid. 70-74). Uanset hvad, var det ikke muligt at skabe sociale kontakter uden for familien og lære det omgivende samfund at kende. Og kvinderne kunne vanskeligt sige fra over for urimelighederne, da de var underlagt svigerforældrenes kontrol.

Sådanne skyggesider af omsorgsarbejdet i familien beskrives ikke i AISHA-projektet, men anes alligevel. Projektet beskriver idealet om omsorg i form af et underliggende 'care-script', som alle familiemedlemmer underforstået har bidraget til. Idealet foreskriver, at yngre familiemedlemmer viser respekt for ældre, at ældrepleje varetages af familiemedlemmer, og at ens 'awra' ikke blottes over for fremmede. 'Awra' er arabisk for kroppens intime dele, og kvinders 'awra' omfatter hele kroppen på nær ansigt og hænder (Ismail 2021:225-226). Idealet i familien er fælles, men familiemedlemmerne har delte meninger om, hvordan det skal efterleves. Alligevel peger case-beskrivelser i projektet på, at familiens ældre og plejekrævende personer tvinger deres vilje igennem.⁸ Måske ikke helt med det resultat, som de havde tænkt sig, og ikke uden beklagelser, men dog på måder, så de stadig lever op til idealet.

AISHA-projektet synes at omfavne familiebegrebet. Der tales om "omsorgskonstellationer" og om, at man "arbejder sammen om at løse opgaven". Samtidig rummer case- og interviewmaterialet eksempler på, at de involverede familiemedlemmer kritiserer andre familiemedlemmer for ikke at tage deres tårn eller for at blande sig for meget i omsorgsarbejdet. Men selv om materialet rummer en masse konfliktstof og flere stemmer, vælger forskerne at fokusere på konsensus: familiens stemme og familiens care-script.⁹ Og det valg levner ikke plads til indsigten, at omsorgsarbejdet bidrager til kontrollen af kvinder. At kvinderne selv træffer valget, som forskerne hævder, gør det hverken frivilligt eller frigørende. Man kan med et Bourdieu-udtryk sige, at de gør en dyd af nødvendigheden, eller at de samtykker til egen underordning (Prieur 2002).

Konklusion

Vi lagde ud med en undren over, at et muligt misbrug af især yngre etniske minoritetskvinder i forbindelse med paragraf 94-ordningen ikke tages alvorligt i AISHA-projektet. Vi har vist, at forskerne kritiserer de kommunale visitatorer for at bekymre sig om de yngre kvinder, og at deres kritik er funderet på en antagelse om, at visitatorerne tænker og handler på baggrund af kulturelle stereotyper og en vestlig liberal diskurs.

Mens forskerne er analytisk kritiske over for den ene slags informanter, nemlig de kommunale visitatorer, er de ikke kritiske over for den anden slags,

altså brugerne af paragraf 94-ordningen i det hele taget. Er det, fordi den ene slags er systemets repræsentanter, mens den anden slags er etniske minoriteter, der skal beskyttes? Og altså også beskyttes mod en analyse, der retter sig mod intern magtudøvelse og æresrelateret social kontrol.

I deres forslag til forbedring af ordningen peger forskerne på en højere grad af formalisering og regulering, der skal komme brugerne til gavn. Det er fx i form af personalearrangementer og flere møder med arbejdsgiver. Men hvordan rimer det med brugere, der fx ikke ønsker at lukke "fremmede" ind i deres hjem?

Noter

1. <https://danskelove.dk/serviceloven/94> (læst 21.1.23)
2. Det fremgår af Danmarks Statistikbank, at der i 2022 er registreret knap 3.000 ordninger med privat hjælper efter § 94. <https://www.statistikbanken.dk/RESPRVHJ> (læst 21.1.23). Tallet dækker også voksne handicappede, der har en af sine forældre eller søskende ansat.
3. Det fremgår ikke, hvem der omtaler ordningen som en "indvandrerordning".
4. I etnisk danske familier er det tilsyneladende typisk ægtefællen, der påtager sig arbejdet.
5. Hvor mange af det samlede antal interviewede visitatorer, der er kritiske/bekymrede, fremgår ikke, men kritikken fylder en del i citaterne, der bringes i bogen. I alt 52 visitatorer, sundhedsprofessionelle og ledere er blevet interviewet til projektet (Rytter m.fl. 2021:29).
6. Dette ideal handler om at have fokus på den ældre borgers behov og altså ikke lade andres behov overskygge dette fokus.
7. I en enkelt sætning i bogen nævnes, at der er tilfælde, hvor visitatorernes bekymring og omsorg er berettiget (Rytter m.fl. 2021:164). Det er muligvis et forsøg på at være dækket ind. Men udsagnet ophæves af de mange, gentagne og massive udsagn om det modsatte.
8. Bogen rummer dog også et eksempel på svigerdøtre, der har forsøgt at leve op til de kulturelle forventninger og en tyrannisk svigermors krav, men er endt med at give lidt op, fordi hun aldrig bliver tilfreds. Kvindens datter er selvudpeget hjælper (Rytter m.fl. 2021).
9. Om disse konflikter kan rummes inden for "care scriptet", melder historien ikke noget om. Man får indtryk af, at konflikterne ofte udspiller sig som en kappestrid om, hvem der bedst opfylder forpligtelsen til omsorg, men at de sjældent bryder med "care scriptet".

Litteratur

- Als Research 2011: *Ung i 2011. Nydanske unges oplevelse af social kontrol, frihed og grænser*. København: Als Research.
- Als Research 2020: *Social kontrol som barriere for etniske minoritetskvinders beskæftigelse i Københavns Kommune*. København: Als Research.
- Arndt, Jacob Nielsen & Marie Louise Schultz-Nielsen 2019: "Employment Effects of Welfare Politics for Non-Western Immigrant Women". In: Lars Calmfors & Nora Sánchez Gasen (eds.): *Integrating Immigrants into the Nordic Labour Markets*. Copenhagen: Nordic Council of Ministers.
- Braagaard, Isa & Camilla Sichlau 2019: *Det er ligesom om, nogen har tændt lyset på gangen... Erfaringer med vejledning af indvandrerkvinder fra projektet Perspektiv*. Beskæftigelses- og Integrationsforvaltningen, Københavns Kommune.
- Bredal, Anja 2011: *Mellom makt og avmakt: Om unge menn, tvangsekteskap, vold og kontroll*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Cevea 2019: *Bryd barriererne – udfordringer og potentialer for integration af kvinder med etnisk minoritetsbaggrund på det danske arbejdsmarked*. København: Tænk tanken Cevea.
- Danneskiold-Samsøe, Sofie, Yvonne Mørck & Bo Wagner Sørensen 2011: "Familien betyder alt". *Vold mod kvinder i etniske minoritetsfamilier*. Frederiksberg: Frydenlund.
- Danneskiold-Samsøe, Sofie, Yvonne Mørck & Bo Wagner Sørensen 2019: *Æresrelateret social kontrol. Teori og praksis i socialt arbejde*. København: Akademisk Forlag.
- Danneskiold-Samsøe, Sofie, Yvonne Mørck & Bo Wagner Sørensen 2020: "Børns rettigheder og æreskultur". I: Anette Faye Jacobsen & Anne-Dorthe Hestbæk (red.): *Børns rettigheder i socialfagligt og pædagogisk perspektiv*. København: Akademisk Forlag.
- Ismail, Abir Mohamad 2021: "Care in practice: negotiations regarding care for the elderly in multigenerational Arab Muslim families in Denmark". *Contemporary Islam*, no.15, 2021: 215-232. <https://doi.org/10.1007/s11562-020-00458-8>
- Joseph, Suad 1993: "Gender and Relationality among Arab Families in Lebanon". *Feminist Studies*, no. 3, 1993: 465-486. <https://doi.org/10.2307/3178097>
- Joseph, Suad 1999: "Introduction. Theories and Dynamics of Gender, Self, and Identity in Arab Families". In: S. Joseph (ed.): *Intimate Selving in Arab families. Gender, Self, and Identity*. Syracuse: Syracuse University Press.
- Nielsen, Dorthe Kirkgaard 2020a: Holder social kontrol etniske minoritetskvinder væk fra job? *Socialrådgiveren* nr. 6.
- Nielsen, Dorthe Kirkgaard 2020b: To sider af samme sag: Social kontrol. *Socialrådgiveren* nr. 6.
- Prieur, Annick 2002: "Magt over eget liv: Om unge indvandrere, patriarkalske familieformer og nordiske ligestillingsidealer". I: Anette Borchorst (red.): *Kønsmagt under forandring*; s. 149-167. København: Hans Reitzels Forlag.
- Rytter, Mikkel, Sara Lei Sparre, Abir Mohamad Ismail & Anika Liversage 2021: *Minoritetsældre og selvudpegede hjælpere. Kommunal velfærd og omsorg i forandring*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Rytter, Mikkel 2022: Professor: Sådan kan ordningen om selvudpegede hjælpere forbedres. *Altinget*, d. 8. marts 2022.
- Schlytter, Astrid & Devin Rexvid 2016: *Mäns heder: att vara både offer och förövare*. Lund: Studentlitteratur.

- Schultz-Nielsen, Marie Louise 2021: *Ægteskabs- og uddannelsesmønster blandt unge med indvandrerbaggrund – udviklingen i 25 år*. København: ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed.
- Sparre, Sara Lei & Mikkel Rytter 2019: 'Selvudpegede hjælpere' som omsorgsgivere for plejekrævende ældre indvandrere og flygtninge. *Gerontologi*, nr. 2, 2019: 26-31.
- Sparre, Sara Lei & Mikkel Rytter 2021: Between Care and Contract: Aging Muslim Immigrants, Self-Appointed Helpers and Ambiguous Belonging in the Danish Welfare State. *Anthropology & Aging*, no. 1, 2021: 112-128. <https://doi.org/10.5195/aa.2021.279>
- Wikan, Unni 2003: *Ære og drab. Fadime – en sag til eftertanke*. København: Høst & Søn.
- Wikan, Unni 2008: *Om ære*. Oslo: Pax Forlag.

